

ГАЗЕТНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СУСПІЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МЕШКАНЦІВ ПРИКАРПАТТЯ

С. С. Хороб

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра журналістики факультету філології;
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-60-74; e-mail: khorob@ukr.net*

У статті досліджено історію становлення і розвитку газетних періодичних видань Прикарпатського краю, їх вплив на формування суспільно-громадянської позиції, на виховання національної, патріотично та духовно-християнської позиції мешканців регіону. Використані архівні матеріали, а також численні газетні публікації, переконливо доводять важливість «паперових» ЗМІ для прикарпатців – як у минулому, так і сьогодні. Також зосереджено увагу на інформаційній політиці колишніх і нинішніх газет, що виходили в різні часи на Прикарпатті.

Ключові слова: газета, інформація, Прикарпаття, редакційна політика, форма матеріалу, газетне запозичення.

Той, хто цікавиться розвитком газетних видань на теренах Прикарпатського краю, неодмінно зверне увагу на їх різноманітність – не лише у форматі газетної площі, а й, звичайно, у періодичності виходу у світ, змістовій наповненості сторінок тощо. Історики доводять, що перша газета, яка з'явилася на теренах нашого краю, був польськомовний часопис «Щоденник Станиславівський» (1848 р.), а першим українським виданням стала газета Коломийської громади «Голос народний» (1865 р.). Вони засвідчували не тільки національно-патріотичне спрямування редакцій, а й виявляли орієнтацію видавців на читацький загал у двох найбільших прикарпатських поселеннях (Станиславова та Коломиї. – С.Х.). Тут згодом уперше з'являються газети москвофільського й народовського напрямів, що визначають суспільно-культурний рівень життя Галичини загалом» [1]. До цього додамо, що польськомовний «Щоденник Станиславівський» та україномовний «Голос народний» посутньо позначилися на житті станиславівців і коломиян. Однак з тою відмінністю, що перша газета орієнтувалася в основному на поляків, що становили близько половини мешканців Прикарпаття, а друга газета мала на меті пробудити національну свідомість українців, утвердити їх самоцінність у строкатому поселенні краю, серед яких були українці, поляки, євреї, караїми, цигани, німці.

Серед видань, що виокремлюються у другій половині XIX століття, варто назвати двотижневик «Господар і промишленник» (редактор – учитель Станіславської гімназії І. Верхратський), який з 1879 до 1882 року виходив у Станіславі. Доречно зауважити, що у цьому місті і під цим же редакторським керівництвом, починаючи з 27 січня 1880 року, також почав виходити двотижневик «Дешиця. Літературно-наукове письмо» [1]. Здебільшого тут публікувалися матеріали мистецького та літературного характеру, науково-популярні статті, що відображали різноманітне творче життя не лише міста, а й західноукраїнського краю загалом. У цих двох виданнях надзвичайну цінність мали численні інформаційні матеріали про події і явища, що відбувалися упродовж щодвох тижнів у містах і селах Прикарпаття. Причому факти як господарського, так і з культурного життя галичан.

Однак, треба зауважити, перераховані вище видання не були великими за накладом, обмеженими вони були й за періодичністю випуску. Відтак за популярністю вони явно поступалися релігійно-християнським часописам, що з'явилися у другій половині XIX століття – «Віснику Станіславівської Єпархії» (1886-1939) і «Дяківському гласу» (1895-1901), що адресувалися не лише церковнослужителям, а й парафіянам усього краю [1]. Ці видання мали на меті піднести християнський і національний дух, зберегти культуру й освіту краю. Варто зазначити, що частими авторами матеріалів, повідомлень, коментарів були владики Андрей Шептицький, Григорій Хомишин та багато інших ієрархів, що надавало цим виданням поважного авторитету серед вірян.

Однією із характерних рис газет, що виходили на Прикарпатті з початком XX століття, дослідники вважають їх просвітницьку діяльність серед різних верств населення, надто ж шкільної та студентської молоді. Так, із 1907 року один за одним почали виходити місячники українських юнаків і дівчат «На розсвіті», «Руська книга», «Рідна школа» (додаток до двотижневика «Український учитель»). Згодом з'явився студентський часопис «Оса» (1908), «Український пласт» (1923-1924). Пізніше, у 1930-х роках, виходить місячний журнал середньошкільної молоді «Дружнє слово», що його видавали учні державної української гімназії в Станіславі, журнал для юнаків і дівчат «Світ перед нами» [1].

У цих часописах віддзеркалювалися проблеми навчання та побуту, культури й дозвілля школярів і студентів, питання підготовки та становлення учительських кадрів, турбота про християнсько-релігійну мораль дівчат і хлопців, завдання національно-патріотичного виховання тощо. І ще одна риса, що вигідно відрізняла ці видання від газет і журналів попередніх років, – це наявність на шпальтах проблемно-аналітичних статей, широкий спектр найрізноманітнішої інформації: від звичайного повідомлення до аналізу системи фактів і подій.

Тогочасні засоби масової інформації, зрозуміло, газети і журнали відбивали розмаїття ідеологічного і партійного життя краю. Так, упро-

довж 1918-1919 років Українське пресове бюро видавало Урядовий часопис повітової Української націоналістичної ради «Станіславський голос». Газета мала виразно націоналістичне спрямування й була трибуною партійців-націоналістів, послідовно обстоювала українські державотворчі ідеї. А під час існування Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНРу) з 10 листопада 1918 року до 1919 року виходив громадський крайовий щоденник «Нове життя». У Станіславі видавався часопис «Республіка» (від 2 лютого до 25 травня 1919 року з'явилося 94 числа), що був офіційним органом уряду ЗУНРу [1]. Історико-політичну й державотворчу спрямованість цього видання значною мірою визначав його головний редактор – історик-науковець І. Кривецький, відомий передовсім як автор багатьох праць з історії Галичини. Він постійно залучав до співпраці видатних державних, політичних і громадських діячів того часу – першого голову ЗУНРу Костя Левицького, секретаря Української національної ради Західноукраїнської Народної Республіки Степана Витвицького, професорів Михайла Грушевського, Луця Мишугу та ін.

Загалом вплив на формування суспільно-громадської та національно-патріотичної позиції мешканців Прикарпатського краю мали тоді не лише видання, що були в історико-правовому полі ЗУНРу, а й належали іншим політичним силам того часу. Так, у першій чверті ХХ століття на Прикарпатті видавалися газети радикальної партії («Народ»), національно-демократичної партії («Свобода»), соціал-демократичної («Воля»), які нерідко за своє яскраво виражене проукраїнське спрямування піддавалися переслідуванню, шельмуванню, аж до заборони. До речі, газета «Воля» паралельно видавала україномовний народний політичний та економічний тижневик «Селянський прапор» (1925-1928), що відбивав інтереси проурядового «Українського народного союзу». До 1939 року в Станіславі, Коломиї, Калуші, Снятині, Рогатині, Городенці та інших містах видавали газети різноконфесійного спрямування. Приміром, поряд із греко-католицьким кварталником «Добрий Пастир», газетою «Наша правда» та ін. існували й часописи протестанського напрямку Євангельської церкви («Стяг»), секти «Свідки Єгови» («Прозри») та чимало інших [1]. Це засвідчує той незаперечний факт, що жителі Прикарпаття відчували толерантність у ставленні до віри один одного, у дотриманні взаємоповаги, незважаючи ні на конфесійну, ні на національну приналежність.

Водночас на свідомість мешканців краю, та їх запити у культурно-духовній сфері помітно впливали й газети, що мали різне фахове спрямування, може, іноді регламентовану спрямованість певного професійного зростання. Скажімо, до 1939 року у нашому краї виходили такого типу спеціалізовані (здебільшого вузько фахові) видання, як, наприклад, «Книжка» – вісник українського книжкового руху, «Музичний вісник» – для музикантів і хористів, «Фаховий вісник» – орган філії українських

ремісників, промисловців і торговців, «Оферта» – часопис торговельного посередництва, реклами й пропаганди, «Громадські вісті» – тижневик «українського працюючого люду», «Український міщанин», «Пізнай рідний промисел» та ін. [1].

Без сумніву, таке газетне багатоманіття, з одного боку, несло інформацію пізнавальну, а з другого боку, сприяло орієнтації прикарпатців у сфері тодішнього життя і побуту, ставало для них надійним помічником у повсякденні. Загалом до вересня 1939 року на Прикарпатті видавалося десятки різних газет, журналів, тижневиків, щоквартальників, інформаційних і пропагандистських бюлетенів тощо. Так, лише в Коломиї, що була тоді справжнім видавничим центром краю, виходили знані по всій Галичині часописи, як «Жіноча доля», «Світ молоді», там же продуктивно існувало знане на всю Європу видавництво Якова Оренштайна [2] тощо. Однак, з приходом більшовиків усі видавництва й видання були заборонені, як такі, що шкідливі радянській владі [3]. Натомість у Станіславі з 23 вересня 1939 року почала виходити лиш одна газета – «Радянська Україна», а з жовтня цього ж року – молодіжна газета «Комуністична молодь», що були органами, відповідно, Станіславського обкому партії та обкому комсомолу. Як переконуємося, суттєво змінилися не лише кількість газетних засобів масової інформації, а й їх спрямування. Відчутною стала тематична спрощеність і регламентованість, зрештою, все було підпорядковане ідеологічному забезпеченню утвердження на теренах області комуністичного режиму, радянського виховання тощо.

Цікавими з точки зору порушеної нами проблеми постали газетні видання періоду німецько-фашистської окупації. Проте, як і під час більшовицько-совєтського часу (хай і впродовж двох років), тоді також діяли обмеження на кількість і періодичність україномовних часописів, що переконливо засвідчує позицію в ньому як радянського, так і нацистського режимів, бо одні й другі для мешканців краю були окупантами, що всіляко боролися проти всього українського, переслідували патріотів-галичан. Гідним уваги, щоправда, постає україномовний тижневик «Українське слово», що виходив у Станіславі. На його сторінках зчаста друкувалися Тарас Франко і Микола Лепкий, котрі мешкали тоді в обласному центрі. Можна відзначити й відчутну інформаційність часопису, спробу в окремих газетних статтях продемонструвати певну аполітичність і всеохопність.

Після звільнення території краю від німецьких військ наприкінці 1944 року у Станіславі замість колишньої «Радянської України» почала виходити газета (знову ж таки обкому партії й обласної ради народних депутатів) «Прикарпатська правда», що видається й досі як друкований орган, який сповідує комуністичні та соціалістичні погляди. З 1957 року було започатковано випуск молодіжного видання «Комсомольський прапор», що в часи демократичних перетворень на Прикарпатті змінило

назву на «Світ молоді» і стало на шлях висвітлення національно-демократичної розбудови незалежної України. Такі зміни – не просто поява нової назви, а передовсім суттєва переорієнтація нової редакційної політики, нового напрямку роботи засобів масової інформації.

Аспект кількісних і якісних змін можна проілюструвати впродовж більше ніж за останні чверть століття нашої української незалежності. Так, якщо до 1985 року в області виходило 2 обласні, 14 районних і міськрайонних та 6 багатотиражних газет, то вже наприкінці 90-их років і початку 2000-их з'явилися такі видання, як «Галичина», «Західний кур'єр», «Агро», «Рідна земля», «Галицький кореспондент», «Вечірній Івано-Франківськ», «За незалежність», «Галицька Просвіта», «Репортер», «Афіша Прикарпаття», «Нова зоря», «Єдність», «Освітнянське слово», що мають статус обласних, а також близько 30 районних і міськрайонних та багатотиражних часописів. Про це довідуємося із вельми потрібного сьогодні видання, що підготувала і випустила не так давно (2012) Івано-Франківська обласна організація Національної спілки журналістів України «Журналісти Прикарпаття» [4, с. 343-350]. А ще додамо до цього численні газетні засоби масової інформації, що належать органам місцевого самоврядування, політичним партіям та організаціям, релігійним громадам, не кажучи вже про комерційні видання, масові інтернет-видання, і перед нами розкриється багатоманітна картина функціонування сьогодні на теренах краю численної кількості ЗМІ.

До речі, про якісні показники змін у цій сфері, про роль газети у формуванні суспільно-громадянської позиції не лише мешканців нашого краю, а й усієї України свого часу писав професор Володимир Здоровега у дослідженні «Теорія і методика журналістської творчості»: «Своєрідність стану ЗМІ в Україні зумовлена історично, політично, економічно. Завоювавши політичну свободу, ЗМІ потрапили у жорстку економічну залежність від хлібодавця... Нормальному функціонуванню ЗМІ заважає вкрай низька ефективність економіки, внаслідок чого обмежені можливості підтримки мас-медіа з державного бюджету» [5, с. 3].

Не вдаватимемося до розмислів над обставинами та умовами функціонування нинішніх газетних засобів масової інформації Прикарпаття, що відвело б нас від висвітлення поставленої проблеми на якусь дослідницьку обочину. Зауважимо тільки, що така велика, порівняно з минулими часами, кількість часописів у нашому краї свідчить про справжні демократичні перетворення в ньому, про активізацію журналістської творчості (свідомо оминаємо ті численні електронні засоби масової інформації, радіостудії ефірного мовлення, яких нараховується зо два десятки [6, с. 348-350]). Зрештою, і така кількість та якість газетних ЗМІ нашого краю, як ніколи раніше, захищена статтею 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації» (прийнятий ще 1992 року). До цього додамо: друковані ЗМІ визначаються не тільки законами, а й кодексами журналістських організацій. Мова йде про основоположний

Кодекс професійної етики українського журналіста [7, с. 74]. Тобто нині робота журналіста, редакцій газет (як й інших видів ЗМІ) не тільки захищені відповідним законодавством, а й має бути цілковито спрямованою на виконання свого основного завдання – формування суспільно-громадянської позиції нинішнього покоління мешканців Прикарпаття.

І все ж нині спостерігаються певні зміни у функціонуванні газет Прикарпаття. Як пише журналіст Олег Басюк, свідченням того, що газетні засоби масової інформації Прикарпаття сьогодні переживають, як і всі українські ЗМІ, нелегкі часи, може бути тиражування газет області. «Наприклад, у 1995-му році таких друкованих видань було 45 і їхній середній разовий тираж становив 299,2 тис. примірників. Уже торік (2016 р. – С.Х.) кількість газет скоротилася до 27, а разовий тираж – до 163,8 тисячі. Середні тиражі не рахуватимемо, бо хоч вони і дають певну поживу для роздумів, але навряд чи адекватно відображають стан справ» [8].

Дослідники цієї проблеми (видання друкованих ЗМІ) небезпідставно виокремлюють у розвитку газет та їх тиражування (а відтак і їх ширший вплив на мешканців Прикарпаття) 2002 рік, коли на Прикарпатті виходило 76 газет з додатками. «Що ж стосується тиражів, – зауважує Олег Басюк, – то можемо відзначити період з 2002 по 2007 роки, коли загальний разовий тираж газет становив від 533 до 894 тисяч примірників. Рекордним же був 2009 рік, коли загальний разовий тираж 57 газет і додатків до них становив понад 1,45 млн. примірників» [8]. До речі, дослідники спостерегли цілком очевидну тенденцію: тираж газетних засобів інформації Прикарпаття помітно збільшується, коли в країні чи області відбуваються чергові чи позачергові парламентські (вибори до місцевих рад також) або ж президентські вибори. Це засвідчує своєрідну реакцію ЗМІ Прикарпаття на ті чи інші суспільно-політичні процеси, певні рухи громадськості тощо.

На завершення доречно було б навести міркування українських учених із нашої діаспори Ольгерта-Іполіта Бочковського та Степана Сірополка, які у своєму дослідженні «Українська журналістика на тлі доби» домінуючою визначають тезу про роль газетних мас-медіа у впливі та вихованні громадян сучасної України, зокрема мешканців Прикарпаття: «Преса сприяє об'єднанню громадянства на певних ідеях та створенню з розпорошеної аморфної маси національно свідомого народу, що відчуває солідарну відповідальність за свою майбутню долю; одним із чинників, що сприяє читачеві при вироблені ним свого світогляду; організовує суспільну думку; інформує про події у галузях культури і мистецтва; давала і дає стимул до винаходів, які є цінним надбанням матеріальної і духовної культури» [9, с. 131-137]. Тож для сьогоднішніх газетних засобів масової інформації, що функціонують на Прикарпатті, чітко визначено завдання впливу на свідомість і чуття його жителів з дотриманням законів держави, журналістських кодексів, норм професійної

етики, рівня свідомості журналістів. Газетне забезпечення цього (редакційна політика, форма матеріалу, якість подачі статей та інформації) – головне завдання журналістів-газетярів нашого краю.

Література

1. Арсенич П. Будителі духу народного. З історії преси в Івано-Франківську / П. Арсенич // Галичина. – 2000. – 6., 17, 19 червня.
2. Монолатій І. Яків Оренштайн – видавець. – Коломия: Вік, 2014.
3. Кліщ Л. Коломийські видання «Жіноча доля» і «Світ молоді» в розвитку західноукраїнського літературного процесу перших десятиліть ХХ століття. – Коломия: Вік, 2008. – 194 с.
4. Журналісти Прикарпаття: Довідкове видання / Упоряд. В. Плахта. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. – 365 с.
5. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Навчальний посібник / В. Й. Здоровега. – Львів: НАІС, 2000. – 432 с.
6. Журналісти Прикарпаття: Довідкове видання / Упоряд. В. Плахта. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. – 365 с.
7. Етичні засади роботи журналіста: західний досвід. – К., 2002. – 229 с.
8. Басюк О. Видання й їхні тиражі / О. Басюк // Галичина. – 2017. – 6 липн.
9. Бочковський І. Українська журналістика на тлі доби / І. Бочковський, С. Сірополко. – Мюнхен, 1993. – 264 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 15.05.2017 р.

Рекомендовано до друку к.ф.н., доцентом Димніч Н. Д.

NEWSPAPER MEANS OF MASS INFORMATION AND THEIR ROLE IN FORMING A SOCIO-CIVIL POSITION OF INHABITANTS OF PRYKARPATTIA

S. S. Khorob

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; Chair of Journalism
of Faculty of Philology; 76018, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57;
tel. +380 (342) 59-60-74; e-mail: khorob@ukr.net*

The article investigates the history of establishment and development of newspaper periodicals of the Precarpathian land, their influence on the formation of a socio-civil position, on the upbringing of a national, patriotic and spiritual Christian attitude of the inhabitants of the region. The utilized archived materials, as well as numerous newspaper publications convincingly prove importance of «paper» mass media for the Precarpathians – both in the past and present. It also concentrates attention on information politics of former and contemporary newspapers that came out in different times in Prykarpattia.

Keywords: *newspaper, information, Prykarpattia, editorial politics, form of material, newspaper borrowing.*